

הרב צחי יצחק מויאל, ישיבת שדרות

בעניין עמידה בעשרת הדברות

ישנו מדרש הדין בשאלה איזה פסוק הוא עיקרי יותר בתורה. עוד לפני שנראה את דברי המדרש, ודאי עולה ממנו שיש פסוקים כוללים יותר ויש פסוקים שהם פחות עיקריים. כמובן שכל דברי תורתנו הקדושה ניתנו מפי א-ל עליון ואפילו פסוקים כמו "ותמנע היתה פילגש" (בראשית לו, יב) או "ואחות לוטן תמנע" (שם לו, כב), ועיין סנהדרין צט ע"ב מה דרשו משם), אך נראה שיש פסוקים המלמדים אותנו עיקרים כלליים יותר בשאלת השאלות: "מה ה' א-להיך שואל מעמך" (דברים י, יב).

מהר"ל (נתיבות עולם נתיב אהבת הריע, פרק א):

ועיין עוד ותמצא בחבור עין יעקב בהקדמת הכותב שמצא בחבור מדרש אחד וז"ל, **בן זומא אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא שמע ישראל וגו'.** בן ננס אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא ואהבת לרעך כמוך. שמעון בן פזי אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא את הכבש האחד תעשה בבוקר וגו'. עמד ר' פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי דכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו'.

הנה נחלקו אבות העולם מהו הפסוק המרכזי ביותר בתורה, ושלושה פסוקים הוצעו א. שמע ישראל ב. ואהבת לרעך כמוך. ג. את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. הצד השווה בכל הדעות הוא שישנו פסוק מרכזי - כולל - יותר בתורה. ישנו מקור נוסף במדרש המלמד אותנו על מרכזיותן של עשרת הדברות (במדבר רבה נשא פרשה יג, טו-טז):

קערת כסף כנגד התורה... כף אחת כנגד הלוחות שנכתבו מיד הקדוש ברוך הוא כמה דתימא (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים וגו', **עשרה זהב אלו עשרת הדברות** שהיו כתובים בלוחות כמה דתימא (דברים י) ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון וגו'... **מלאה קטורת שתרי"ג מצות בלולות בהן וכן את מוצא תרי"ג אותיות יש מן אנכי עד אשר לרעך כנגד תרי"ג מצות וז' יתירות כנגד ז' ימי בראשית ללמדך שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה** הוי מלאה קטורת שכן ק' מתחלפת בד' א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ועולה חשבון התיבה אחר כן למנין תרי"ג.

המדרש מלמד אותנו שבעשרת הדברות כלולים כל תרי"ג המצוות, אם מובן עד כמה עניין זה מרכזי מאוד בתורה.

בחג השבועות - חג מתן תורתנו - אנו קוראים בתורה על מעמד הר סיני ועשרת הדברות (שו"ע או"ח תצד סעיף א). במאמר זה רצייתי לעסוק בנידון האם צריך, חובה או אסור לעמוד בעשרת הדברות. ודאי שאין בנו דעת להכריע במה שנחלקו רבותינו, אך יש במאמר זה נסיון ללקט חלק מהמקורות ולדון בהם.

הגמ' בברכות (יב ע"א) מתארת לנו חלק מסדר התפילה של הכהנים בבית המקדש:

וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. אמר רב יהודה אמר שמואל: אף בגבולין בקשו לקרות כן, **אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין**.

מגמ' זו עולה שהכהנים העובדים בבית ה' היום קוראים בכל יום את עשרת הדברות. מוסיפה הגמ' שבקשו לעשות כן גם בגבולים (מחוץ לבית המקדש) אך חכמים בטלו את התקנה מפני תרעומת המינים. ופרש"י (שם ד"ה מפני תרעומת המינין):

שלא יאמרו לעמי הארץ: אין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ברוך הוא ושמעו מפיו בסיני.

לדברי רש"י, חכמים חששו שיבואו המינים ויאמרו לעמי הארץ שאין כל התורה אמת אלא רק עשרת הדברות, שרק אותם שמענו מפי הגבורה.

הרמב"ם בפירוש המשנה (תמיד פ"ה מ"א) כתב:

והטעם שקוראים עשרת הדברים בכל יום מפני שהן יסוד הצווי ותחלתו. וכבר אמרו בגבולים בקשו לומר כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינים, ולא נתבאר בבבלי מה היא תרעומת המינים, אבל נתבאר בתחלת ברכות ירושלמי ואמרו בדין היה שיהו קוראין עשרת הדברות בכל יום, **ומפני מה אין קוראין אותן מפני טינת המינים שלא יהיו אומרין אלו לבדן נתנו לו למשה בסיני**, וכבר קבענו לשון זה בהלכות הירושלמי שחברנו.

נראה שיש הבדל בין פירושו של הרמב"ם לפירושו של רש"י, רש"י חשש שהמינים יאמרו לישראל שאין כל התורה אמת, ואילו הרמב"ם חשש שיאמרו לישראל ששאר התורה לא ניתנה מסיני. הם יכולים להודות שיש עוד עניינים ומצוות בתורה, אלא שלא ניתנו מסיני.

על מרכזיותו של מעמד הר סיני כותב הרמב"ם באגרת תימן:

וכמו כן זכרו מעמד הר סיני שצונו הקדוש ברוך הוא לזכרו תמיד, וגם הזהירנו מלשכחו אותו, וצונו ללמד אותו לבנינו כדי שיגדלו על תלמודו, הוא מה שנאמר (דברים ד, ט-י): "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב". **וראוי לכם, אחינו, שתגדלו בניכם על המעמד ההוא הגדול, ותספרו בתוך קהל ועדה גדולתו והדורו שהוא עמוד שהאמונה סובבת עליו, והטענה המביאה לידי אמת, וגדלו המעמד ההוא על כל גדולה כמו שגדלו הקדוש ברוך הוא, שנאמר (דברים ד, לב): "כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך".**

גם אם אין לקרוא בציבור את מעמד הר סיני בכל יום, מכל מקום ודאי שהוא יסוד גדול באמונה ועל עיקר יקר זה יש לבסס את מסורת ישראל.

הב"י (או"ח סי' א) כותב:

וטוב לומר פרשת העקדה ופרשת המן ועשרת הדברות. תנן בפרק ה' ממסכת תמיד (לב ע"ב) אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברים **ואף על גב דאמרינן בסוף פרק קמא דברכות (יב ע"א) שבטלום מפני תרעומת המינים** ופירש רש"י שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ברוך הוא ושמעו מפיו בסיני. **איכא למימר דהיינו דוקא בצבור אבל ביחיד דליכא משום תרעומת המינים טוב לאמרם** שעל ידי כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו בזה.

הבית יוסף מסיק לדינא שטוב לומר בכל יום את עשרת הדברות, ואע"פ שלעיל ראינו שביטלום מפני תרעומת המינים, מחלק הב"י בין קריאה ביחיד לבין קריאה בציבור. החשש מפני תרעומת המינים שייך רק אם היום קוראים את עשרת הדברות בציבור בכל יום, אך כאשר כל יחיד קורא לעצמו - אין בזה כל חשש, וכיוון שכך טוב לאמרו בכל יום כדי לחזק את האמונה במעמד ההוא.

וכ"פ בשולחן ערוך (שם, ס"ה):

טוב לומר פ' העקדה (בראשית כב, א-יט) ופ' המן **ועשרת הדברות** ופ' עולה (ויקרא א, א-ז) ומנחה (ויקרא ב, א-יג) ושלמים (ויקרא ג, א-ז) וחטאת (ויקרא ד, א) ואשם. **הגה:** **דוקא ביחיד מותר לומר עשרת הדברות בכל יום, אבל אסור לאומרם בצבור** (תשובת הרשב"א סי' קפד).

שיטה מעניינת בסוגיא היא דעתו של הבכור שור¹ (ברכות שם):

אף בגבולין בקשו כו' אלא שכבר ביטלום כו'. כתב הטור או"ח סימן א' דיש לומר בכל יום עשרת הדברות והקשה הב"י הא כבר ביטלום. גם צריך ישוב שהשמיטו הפוסקים הקדמונים ולא הביאו שאין לקרות בצבור עשרת הדברות בכל יום, ויש ליישב דמידי הוא טעמא משום תרעומות המינין והשתא ליכא מינים... ולפי מ"ש היה להתיר אמירות הדברות אפי' בצבור אלא שלא מלאני לבי להקל נגד הרשב"א בתשו' סימן קפ"ד שהובא בהגהת רמ"א.

הבכור שור תמה מדוע הפוסקים הקדמונים לא הביאו את האיסור לקרוא בצבור בכל יום את עשרת הדברות, ומיישב שכיוון שכל החשש הוא מפני תרעומת המינים, האידנא דליכא מינים - שוב אין לחוש.² (אם כי יש לעיין בדבריו שהרי גם לא מצאנו שכתבו שיש חובה לקראם בצבור בכל יום, ואם כדבריו היה לפוסקים להביא דין זה, וצל"ע).

עד כאן עסקנו במרכזיותו של מעמד הר סיני כעיקר מרכזי באמונה וכבסיס למסורת ישראל. ראינו שמעיקר הדין היה צריך לקרוא את עשרת הדברות בכל יום בצבור כפי שנהגו הכהנים בבית המקדש, אלא שמפני תרעומת המינים חכמים ביטלו את החובה הזאת. עם זאת טוב לקרוא בכל יום את עשרת הדברות לפני תפילת שחרית ביחיד.

כאמור בחג השבועות אנו קוראים בתורה את עשרת הדברות, פשוט שלא שייך להקשות כיצד אנו קוראים בצבור שהרי אנו קוראים בתורה בעניינו של יום. ביחס להתנהלות הציבור בזמן מעמד הר סיני נהגו בקהילות רבות בישראל שהציבור עומדים על רגליהם מתחילת קריאת עשרת הדברות (ולא מתחילת העליה) ועד סופם. לעומת זאת יש פוסקים החולקים על הנהגה זאת מחשש לתרעומת המינים.

הרמב"ם [שו"ת הרמב"ם סי' רסג (במהדורת פריימן סי' מזו)] דן בשאלה זו. בני קהילה מסוימת שאלו אותו האם עליהם לעמוד או לשבת בזמן אמירת עשרת הדברות, שמנהגם בתחילה היה לעמוד ולאחר זמן בא אליהם חכם והורה להם שעליהם לשבת בשעת קריאת עשרת הדברות. על כך כתב הרמב"ם:

1. רבי אלכסנדר סנדר ב"ר אפרים זלמן שור, חי לפני כ-300 שנה.

2. ועיין בשו"ת מהרש"ל (סימן סד) שהעלה לדינא מסתימת הפוסקים, דהאידנא מותר לקרוא עשרת הדברות בצבור. דלא כדבריו של הבכור שור שהסיק לדינא, שכיוון שהרשב"א בתשובה (סי' קפד) כתב שאין לומר עשה"ד בצבור - הוא מבטל את דעתו ואינו מורה כן, הרי שהמהרש"ל הנ"ל פסק כן לדינא.

התשובה, זה אשר הנהיג הרב הנפטר נ"ע לישב הוא הראוי, וראיותיו ראיות נכונות לפי דיני אנשי העיון, ואין להוסיף עליהן. וכך היה ראוי לעשות, (ר"ל) בכל מקום, שמנהגם לעמוד, צריך למנעם, בגלל מה שמגיע בזה מן ההפסד באמונה (ומה שמדמים), שיש בתורה מדרגות ומקצתה מעולה ממקצתה, וזה רע עד מאד. ומן הראוי לסתום כל הפתחים, שמביאים לזאת האמונה הרעה. ומה שטען החכם האחר, שבגדאד ומקצת הערים עושות זאת, אין זה ראיה בשום פנים, לפי שאם נמצא אנשים חולים, לא נחליא הבריא מאנשיהם, כדי שיהיו שווים, אלא נשתדל לנתח כל חולה שנוכל. ואלה הקראים אינם אלה אשר קורין אותם החכמים מינים, אלא קורין אותם צדוקין וביתוסין להוציא הכותים והמינים הם אשר נתפסדו להם האמונות בעיקרי התורה, ומכללם האומרים אין תורה מן השמים וכבר ביארו, שאין הפרש בין המכחיש התורה כולה או מכחיש פסוק אחד ואומר משה מפי עצמו אמרו. והיה מן המינים מי שהאמין, שאין מן השמים אלא י' הדברות וששאר התורה משה מפי עצמו אמרו, ולכן ביטלו קריאתן בכל יום. ואסור בשום פנים לעשות בתורה מקצתה מעולה ממקצתה, ועיינו בדברינו בזה בפירוש המשנה בפרק חלק וכתב משה.

הרמב"ם פסק שאין לעמוד בזמן אמירת עשרת הדברות, ולהלן נראה שדבריו הם הבסיס לפוסקים הסוברים שאין לעמוד בזמן אמירת עשרת הדברות. חששו של הרמב"ם הוא שיאמרו שיש חלקים בתורה שהם מעולים יותר מאחרים, וכדי שלא להעדיף פסוק על משנהו יש להנהיג לשבת בזמן עשרת הדברות ובכך להשוות את הקריאה הזאת לשאר התורה.

המהרש"ל בתשובה (סימן סד) מתייחס לתשובת הרמב"ם וכותב:

שוב אני נוהג לומר עשרת הדברות קודם ברוך שאמר בקול רם אף שהרמב"ם כתב בתשובה לאיסור, ומביא ראיה מפ"ק דברכות (יב ע"א) אף בגבולין בקשו לקרותן אלא שכבר בטלום מפני תערומות המינין שלא יאמרו שהיא עיקרי התורה. נראה בעיני דווקא לקבעה בברכת יוצר כמו ק"ש וכן פירש רש"י אבל לאומרה בכל בוקר לכבוד התורה ולכבוד השם הנורא שעשרת הדברים חקוקים בלחות מכתב אלהים מצוה גדולה לאומרה וכן כתב הטור שטוב לאמרו. ואני סומכו לברוך שאמר כי בברוך שאמר יש פ"ז תיבות ע"ד הפסוק ראשו כתם פז, ופסוק זה נדרש במדרש על פסוק ראשון שבעשרת הדברים...

המהרש"ל דן בקריאת עשרת הדברות בכל יום, לדבריו הרמב"ם בתשובה אסר זאת. אע"פ שהרמב"ם עסק בעניין עמידה בעת אמירת עשרת הדברות ולא בקריאתם בכל יום, כיוון שבסוף תשובת הרמב"ם הוא השווה בין העניינים³ ניתן ללמוד מזה על זה. המהרש"ל אומר שכל מה שאסר הרמב"ם זה לקרוא את עשרת הדברות בברכות ק"ש, אך ודאי שקודם ברוך שאמר אפשר לקראם. א"כ אפשר לומר שגם בנידון דידן יהיה מותר לעמוד בעת קריאתם, שהרי אם הנהיג לאמרם בכל יום - שזה גוף האיסור בגמ' בברכות (יב ע"א) - ק"ו שיתיר לעמוד בעת אמירתם.

החיד"א (בספרו טוב עין סי' יא) דן בשאלה זו וכתב:

שאלה בכמה מקומות נהגו העם לקום כשקורין עשרת הדברות בס"ת בפ' יתרו ובשבועות ופרשת ואתחנן. ויש שערערו על זה דמוכח בש"ס דאין לעשות הפרש בין עשרת הדברות לשאר התורה וכמ"ש בש"ס דבטלו קריאתן מפני תרעומת המינין יורינו המורה ושכמ"ה [ושכרו כפול מן השמים].

תשובה נראה דלא דמי, דתרעומת המינין הוא כמ"ש בירושלמי פ"ק דברכות שלא יאמרו אלו לבדם ניתנו למשה בסיני ורש"י הוסיף לבאר בבבלי שם פרק קמא דברכות שלא יאמרו עמי הארץ אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ברוך הוא ושמעו מפיו בסיני עכ"ל. **וא"כ הכא שקורין בס"ת כל התורה מידי שבת בשבתו וגם ביום זה שהם קורין עשרת הדברות קורים איזה חלק מהתורה בס"ת לית לן בה דמוכח דהכל אמת אלא שהם עומדים בהם להיות שהם יסוד התורה ונכתבו בלוחות ואמרם הקב"ה לכל ישראל ויחרד כל העם באמירת הקדוש ברוך הוא אותם ורוצים לעשות איזה זכר לקום באמירתן. ובזה לא יש קפידא. והוחזקו במנהג זה כמה שנים כידוע ומעין דוגמא כתב הרב מטה יהודה סוף ס"ק ה' על מ"ש הרב בית יעקב ע"ש.**

ונראה דמאחר שנהגו העם כן לקום כלם בעשרת הדברות נראה שחייבים הכל לעמוד ואין לשום אחד לישאר יושב דגם שאינו מן הדין לקום עתה שנהגו כל הקהל בזה נעשה חיוב על הכל ואם לאו ח"ו בעיני ההמון נראה כמזלזל. ועוד דאמרו לא ישב בין העומדים ומזה קרא תגר הרב כנה"ג א"ה סימן ס"ב בראשו על

3. **הרמב"ם** (שם) סיים את תשובתו כך: "והיה מן המינים מי שהאמין, שאין מן השמים אלא ל' הדברות וישאר התורה משה מפי עצמו אמרו, ולכן ביטלו קריאתן בכל יום. ואסור בשום פנים לעשות בתורה מקצתה מעולה ממקצתה". מכאן שבסיס דבריו לאסור לעמוד בעת אמירת עשרת הדברות הוא מהגמ' הנ"ל (וכפי שכתבנו בתחילת המאמר).

היושבים בעת ז' ברכות דכיון דנהגו לעמוד זה שיושב עובר על לא ישב בין העומדים ע"ש.

לדברי הרב החיד"א אין לחוש בעמידה בעת קריאת עשרת הדברות, שהרי קריאת עשרת הדברות בזמן (בפרשות יתרו, ואתחנן ובחג השבועות) היא חובת היום, ואין לחוש לתרעומת המינים שיאמרו שאנו מבכרים חלק אחד בתורה על משנהו. ומה שאנו עומדים בעת קריאת עשה"ד - אנו עושים כן להידמות לבני ישראל במעמד הנורא ההוא. ומאחר שהמנהג לעמוד, חובה על הכל לעשות כן ואין ליחיד לישוב בין העומדים.⁴

לעומת דברים אלו, דעתנו של הגרע"י שיש לדבוק בדברי הרמב"ם שאין לעמוד בעשרת הדברות. וכך כתב בשו"ת יחו"ד (ח"א סימן כט):

ובאמת שנעלם מעיני קדשם של כל האחרונים הנ"ל מה שפסק רבינו הגדול הרמב"ם בתשובה הנ"ל, שיש לבטל המנהג של הנוהגים לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות, ולא שמיצא ליה כלומר לא סבירא ליה כל החילוקים הנ"ל, ואלמלי ראו האחרונים תשובת הרמב"ם אשר נגידים ידבר לבטל המנהג הזה, בודאי שלא היו מרהיבים עוז לחלוק עליו בזה... ולכן אין ספק שעלינו להורות כדברי הרמב"ם ז"ל...

אבל כאן שיש לחוש פן יאמרו שרק עשרת הדברות מן השמים, ושאר התורה משה מפי עצמו אמרה, מינים ואפיקורסים כאלה מצויים גם בזמן הזה שאומרים כן בפירוש, לכן יש להחמיר בזה גם בזמנינו. וכמ"ש בשו"ת קנה"ג ובמג"א (סי' א), שאסור לכתוב על לוח עשרת הדברות כשהוא מיוחד לצבור מפני תרעומת המינים ובפרט בזמנינו. וכ"כ הבאר היטב והמשנה ברורה שם...

סוף דבר שהעיקר הוא כדברי רבינו הרמב"ם בתשובה, ואין לזוז מדבריו ימין ושמאל ואכמ"ל יותר ועוד חזון למועד. ולכן העיקר בזה שיש למחות במי שעומד

4. ויש להוסיף בעניין זה דברים שהובאו בשו"ת יחו"ד (ח"א סימן כט): "והנה במסכת סופרים (פרק י"ב הלכה ה' והלכה ו'): אמר רבי יהושע בן לוי, אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו (בקריאת ספר תורה) אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבמשנה תורה. אמר ר' אבהו אני לא שמעתי, אלא נראים הדברים בעשרת הדברות. והקשה מרן החיד"א בכסא רחמים - שם, והרי בברכות (יב ע"א) חששו לתרעומת המינים, ואיך כאן אשתני למעליותא לברך תחלה וסוף על עשרת הדברות בלבד, ותירץ, שהואיל וקוראים אותם בכלל הפרשה שקוראים בכל שבת, אין לחוש לתרעומת המינים, שהרי ידוע לכל שיש לעשות זכר למעמד הר סיני, ועשרת הדברות נכתבו בלוחות והם יסודי - התורה וכו' ע"ש ודו"ק".

בקריאת עשרת הדברות. ומכל שכן במקום שתלמידי חכמים יושבים בעת הקריאה, שיש למחות במי שעומד, משום יוהרא (מלבד הטעם של תרעומת המינים), וכמבואר בשו"ת קול אליהו (האו"ח סי' ה). וראה עוד בספר ווי העמודים על היראים (סי' לו אות י), ובפתח הדביר (סי' קמו אות ג). ובשו"ת ציץ הקודש (סי' כו אות ט). ובשדי חמד, פאת השדה (מערכת ב כלל כט), ובספר נוה שלום חזן (הלכות קריאת התורה אות כב). ואם העולה לקרות בתורה אביו או רבו, יעמוד מיד עם עלותו לקרות בתורה, שעל ידי כך ניכר הדבר שעמידתו אינה משום עשרת הדברות דוקא, ובזה אין כל חשש.

הרב עובדיה יוסף זצ"ל סמך סמיכה בכל כוחו על דבריו של הרמב"ם לאסור לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות. הרב סמך בין היתר על כלל שהביא רבות בתשובותיו, שאילו הפוסקים היו רואים את דבריו היו חוזרים בהם. א"כ שתי נקודות בבסיס הכרעת הגרע"ם: א. תשובת הרמב"ם האוסר על עמידה בעת קריאת עשרת הדברות. ב. אילו היו הפוסקים רואים את דבריו היו חוזרים בהם.

כיוון שדעתו של הגרע"ם רוחת בציבור, רציתי לעסוק בפוסקים שדנו בשתי נקודות הנ"ל ולהעיר לפי העניין.

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן כו אות ד) לאחר שדן בעניין עמידה בקריאת עשרת הדברות וכתב שהמנהג לעמוד כתב:

ולא אמנע מלהוסיף גם זאת. תשובת הרמב"ם בכת"י בזה נמצאה באיזה גניזה כעבור מאות שנים שהיתה גנוזה ונעלמה, ואין אתנו יודע איפוא עד מה, ולכן יש לומר דאין לו כל כך תוקף ועוד מאשר אילו היו גדולים מדורות קודמים יודעים עליה ומי מהם היה מזכיר אותה... וכיוצא בזה מצינו להגאון החזו"א ז"ל... וביתר הרחבה חוזר וכותב בזה בסי' ס"ז אות י"ב וז"ל: לא ידענא אם אפ' לסמוך על הנדפסין מחדש שכבר הפסיקה המסורת בינינו ואין אנו יודעין מי המה המעתיקים, שמלאכת ההעתקה כבדה מאד, ואף ע"י זריזין ומדקדקין מצוי ט"ס הרבה, ואם יעבור הדבר ע"י איזה רפיון בדקדוק הדברים יוכל הדבר להשתנות לגמרי, ולכן הפוסקים שלא הפסיקה המסורה בינם ובינינו בכל הדורות ששקדו עליהם חכמי דור דור, לשמרם, ולנקותם צריכים אנו לחשוב את ספריהם ליותר דווקנית, וכ"ש במקום שאין ללמוד מכוונת דבריהם אלא מדקדוק לשונם, שקשה לסמוך על החדשים עכ"ל, ודון מינה ומינה.

הרב וולדנברג מצמצם את חשיבותה של תשובת הרמב"ם היות והיא נסתרה שנים רבות מעינינו. הוא מבסס את דבריו גם מדבריו של החזו"א. לדבריו, כיוון שדבריו של הרמב"ם נעלמו מאיתנו רבות בשנים ולא מצאנו לגדולי הפוסקים הראשונים שהביאו את דבריו - אין לקבל את דבריו במקום המנהג הרווח שנוהגים לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות. לעיל ראינו את דבריו של החיד"א שכתב שהמנהג לעמוד בעת קריאת עשרת הדיברות, וכך כתבו פוסקים רבים, בשו"ת דבר שמואל⁵ (סימן רעו) כתב:

כל טצדקי דמצינן למעבד לקיים איזה מנהג הפשוט ברוב קהלות ישראל על התורה ועל העבודה עבדינן... תמצית הדברים שאין כאן מקום למינים לרדות, כיון שכונתו היא מפורסמת וגלויה לכל לתת אל לבנו בעת ובעונה ההיא דרך קימה שיש בה הידור כאילו הקבלנו פני השכינה במעמד הגדול והנורא ההוא, והאמונה התקועה בקרבנו מפי הקבלה וגם מעת היותנו שם, אנו בנפשותינו נצבים ועומדים, כדכתיב (שמות יט, ז) ויתיצבו בתחתית ההר... כההיא דגרסינן במס' סנהדרין פ' אין בודקין (מב ע"א) בענין ברכת הלבנה, תנא דבי ר' ישמעאל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם פעם אחת בחדש דיים, אמר אביי הילכך נמרינהו מעומד. ופירש רש"י ז"ל התם ומקביל פני שכינה מעומד בעי לברוכי מפני כבוד שכינה שמקבל עד כאן... וזוה נסתלקה מעל המאמינים בני המאמינים חשש תרעומת המינים, דלא שייכא אלא היכא דליכא טעמא ברירא לעשות שינוי בין קריאת עשרת הדברות בכל יום לשאר התורה... ולפיכך מדעתי החלושה כל מקום שנהגו המנהג הנזכר, יהיו אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם שכוונתם לשם שמים, וה' ינחנו במעגלי צדק למען שמו.

דברי מהר"ש אבוהב מהווים מקור משמעותי להרבה פוסקים הסוברים שיש לעמוד בעת קריאת עשה"ד. הרב אבוהב פותח את דבריו בעקרון חשוב ביחס למנהגים והוא, כאשר יש ערעור כנגד מנהג נקודת המוצא היא לבסס אותו בכל טצדקי שבעולם. לאחר שהרב ייסד את היסוד החשוב הזה הוא ניגש לגופם של דברים, וכותב שבנידו"ד אין לחוש לתרעומת המינים, כיוון שאנו עושים כן כדי להדמות לבני ישראל בעת מעמד הר סיני (וכדברי הרב החיד"א לעיל). כראיה לדבריו הביא הרב את עמידתנו בעת ברכת הלבנה שכיוון שבברכה זו אנו מקבלים פני שכינה אנו עומדים בה.

5. ר' שמואל בר אברהם אבוהב, נולד בשנת ש"ע בקהילה הספרדית בהמבורג שבגרמניה.

פוסקים רבים כתבו שהמנהג לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, ביניהם מטה יהודה (עייאש א סק"ו), שכתב שכיוון שקוראים את עשרת הדברות כחלק מקריאת התורה ורק משנים בכך שעומדים לא שייך בזה תרעומת המינים. וכן פסקו הרב הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב סי' א, ובחלק ז סי' א⁶), שו"ת אגר"מ (או"ח ח"ד סימן כב), הרב שלום משאש בכמה מקומות וביניהם שו"ת שמש ומגן (ח"א סימן נז), וכ"כ בספר נהגו העם (קריאת התורה י). גם הרב יצחק חזן בשו"ת יחווה דעת (ח"ג סימן יב) דחה דברי הגרע"י והעלה שצריך לעמוד. ובכף החיים (סופר, סימן תצד סק"ל) כתב⁷ שיש לעמוד בעת קריאת עשה"ד אלא שאין נוהגים כן, ותלה את הדבר שאין עומדים בסיבה טכנית, שיש יותר יישוב הדעת כאשר יושבים.

בספר דברי שלום ואמת (לרב טולידנו ח"א, עמ' 166 ואילך) מנה כמה טעמים לחזק המנהג לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות, אחד מהם הוא שגם מי שטוען שאין לעמוד מודה שעושים שינוי בזמן קריאת עשה"ד, שהרי קוראים אותם בטעם עליון.

וכן נהגו בתונים ובג'רבא, כמבואר בספר ברית כהונה (תקצב) ובספר עלי הדס (ח"ו לג). וכן העלה לדינא בעטרת אבות (ח"ב כד, ו).

עד כאן הראנו לדעת שאפשר לפקפק בשני היסודות שעליהם ביסס הגרע"י את התנגדותו הנחרצת לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. לגבי תשובת הרמב"ם ראינו שיש המפקפקים בה היות והיא נסתרה מעינינו רבות בשנים, ובנוגע לטענה שאילו ראו הפוסקים את דברי הרמב"ם היו חוזרים בהם, הנה מצאנו פוסקים רבים שראו את דברי תשובת הרמב"ם ובכל זאת לא שינו את דעתם, הלא המה הרב הדאיה, הצי"א, הרב משאש ועוד פוסקים רבים.

מאידך גיסא, במציאות שנוצרה היום בארץ הקודש בה רבים מבני ספרד נוהגים על פי פסיקתו של הגרע"י זצ"ל ולא יסורו ממנה ימין ושמאל - קשה לשנות את המנהג. ולכן נראה לומר שבמקום שנהגו לעמוד - ודאי ימשיכו במנהגם שיסודתו בהררי קודש, ובמקום שיש מחלוקת כיצד לנהוג - נראה שנכון להעלות ת"ח שהציבור יעמדו לכבודו

6. בתשובה השניה העירו לרב שהמנהג לעמוד סותר את תשובת הרמב"ם, והרב דחה את הדברים.

7. **ואלו דבריו:** "דבשעת קריאת הס"ת יהיו אזני כל העם אל הס"ת באימה וביראה מעין דוגמא מעמד הר סיני. ואף כי לפי דברי הרב ז"ל אין לעמוד בעת קריאת ס"ת, יש לעמוד היום בעת קריאת עשרת הדברות מעין דוגמת קבלתם בסיני. והכי נהג מורי ז"ל וקהל עדתו. ומיהו לא ראיתי נוהגין כן לעמוד בשעת קריאת העשר דברות, ואפשר ליתן טעם למנהג משום כי יותר יהיה ישוב הדעת לאדם כשיושב מעומד כדי להבין".

ובכך יקיימו את המנהג. פתרון זה מובא בתשובת הרמב"ם הנזכרת המפקפקת בעמידה בעשרת הדברות.⁸ וכך נוהגים בישיבת כסא רחמים ע"פ הוראת הגר"מ מאזוז זצ"ל. וה' יזכנו לקבל את התורה באימה, ביראה ברדת ובזיע, שנזכה ללמוד כמו אבותינו בסיני שהיו לומדים ולא שוכחים. לשמוע, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה באהבה. וה' יאיר עינינו ומשגיאות יצילנו.

tsahim.bd@gmail.com

8. שו"ת הרמב"ם (שם): "אמר להם (החכם שרצה לשנות מנהגם ולהנהיגם לעמוד בשעת עשה"ד. צ.מ.): הנה מצינום בבגדאד עומדים. אמרו לו (הציבור שהתנגדו לכך. צ.מ.): זה מפני שראש המתיבה או ראש הקהל הוא אשר יקרא, ויעמדו בפניו".